

ОСМИСЛЕННЯ БУТТЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

(рецензія на монографію: Астрахан Н. Література як утопія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 244 с.)

Кілька років тому побачила світ монографія Наталії Іванівни Астрахан «Буття літературного твору. Аналітичне та інтерпретаційне моделювання», що стала обов'язковою апробацією положень дисертації «Моделювання у літературознавстві: аналіз художнього тексту та інтерпретація літературного твору». Уже тоді дослідниця переконливо доводила реалістичний шлях подолання методологічного розриву між аналізом художнього тексту та інтерпретацією літературного твору шляхом моделювання; потенціал моделювання ж пані Наталія бачила в досягненні об'єктивного літературознавчого пізнання.

Нині ж украй приємно, що Наталія Астрахан залишається відданою своїм науковим переконанням, які продовжує розвивати й перевіряти в новій праці «Література як утопія». Дослідження логічно структуроване: перший розділ — традиційний — містить теоретичні засновки. Літературознавця для нових своїх читачів викристалізовує ключові тези своєї теорії: «Літературний твір може бути визначений як діалогічно відкрите естетичне звершення, що проявляє смисл цілого буття через відтворення в слові буттєвої поліфонії» (с. 20). Важливими стають підрозділи 1.5 «Художня література про музику як основу універсальної мови духовної культури» та 1.6 «Міф і символ у контексті проблеми синтезу гуманітарного знання». Дослідниця вважає, що знання мови різних мистецтв письменником сприяє створенню художнього твору із закодованим кодом духовної культури як самого автора, так і доби, народу тощо. Найкраще це ілюструється твором Гессе «Гра в бісер»: «Запропонований Гессе проект універсальної мови-гри відкриває нові можливості здійснення міжособистісної комунікації, підпорядкованої метазавданням духовного співбуття. Важливо, що цей проект реалізується саме у літературно-художньому творі, в якому перехід від слова до образу, від образу до єдиної картини світу, взаємодія усіх знаків усіх можливих рівнів абстракції від природних до символічних, перетин різних культурних кодів відбувається за законами художньої цілісності, гармонійно відтворюючи у визначеному ритміко-стилістичному ключі буттєву поліфонію» (с. 53).

Другий і третій розділи засвідчують становлення Наталії Астрахан як інтерпретатора творів художньої літератури. Авторка майстерно послуговується структурно-семіотичним, герменевтичним, символічним, моделювальним методами, щоб сягнути таїн художнього твору. Дослідниця відшукує авторські підказки, щоб осягнути діалог між автором і читачем. Найбільш цікавими видаються студії, присвячені художній філософії мистецтва в романі Оскара Вайльда «Портрет Доріана Грея», художній концепції людини і світу в п'єсі Антона Чехова «Вишневий сад» із закликом «налаштувати на любов своє серце» (с. 117). Пані Наталія не тільки проводить дослідження, вона ще вибудовує діалог зі своїм читачем, оскільки вірить у визначальну силу діалогу для осягнення істинності.

Загалом вражає загальна ерудиція дослідниці, яка уважна до кожного письменницького слова, до символу (аналіз «Сонетів до Орфея» Р. М. Рільке — яскраве тому підтвердження), до спадщини письменника, літературного контексту (як-от в аналізі романів Михайла Булгакова «Майстер і Маргарита» та Федора Достоєвського «Брати Карамазови»).

Подискутувати можна з дослідницею щодо розуміння сутності художності. Н. Астрахан мислить в унісон з М. Гіршманом щодо ототожнення художності (істинності) твору з художньою цілісністю. Для цього необхідно, щоб істинність буття зійшлась із істинністю особистості митця (с. 185). Так виникає думка, що художність твору може відчути тільки професійний читач, тільки читач, який знає про умови написання твору, формування світогляду митця. Думаю, все-таки художність (високу якість твору) може осягнути й досвідчений читач, який тільки опановує світ художнього твору безвідносно до постаті автора.

Загалом метод моделювання, якому зберігає вірність дослідниця, здатен наблизити дослідників до глибоких прихованих сенсів творів, але його потенціал стане ще потужнішим, якщо його застосовувати в комплексі з методом психоаналізу та біографічним методом. Підставою для такої тези служать твердження пані Наталії щодо сприйняття літературного твору, яке вбудовується в духовне життя людини (с. 80); «Авторські інтерпретаційні моделі здійснюють функцію переходу творчої та співтворчої свідомості від одного рівня літературного твору до іншого. Під час сприйняття твору подібні переходи здійснюються неусвідомлено, вони можуть бути проаналізовані лише в процесі спеціальної літературознавчої рефлексії» (с. 130). Думаю, тут є над чим міркувати як теоретикам літератури, так і її історикам.

Висновки розвідки засвідчують, що праця орієнтована не тільки на фахівців, а й на усіх, хто цікавиться таємницями художнього слова. Наталія Астрахан вірить, що світ слова допоможе позбутися насильства, фальші, а стосунки в суспільстві будуватимуться на засадах добра, безкорисливості, любові. Урешті, й добір творів сприяв таким висновкам. Симулякризація художньої цілісності ж доби постмодернізму «виявляється надзвичайно небезпечною, оскільки тягне за собою викривлення уявлень про людину і світ, обрії їх взаємодії, легку відмову від прагнення до гармонізації буття через онтологічно вкорінений процес телеологічно зорієнтованої літературно-художньої творчості» (с. 222). Такий категоричний висновок сприймається як провокація до діалогу, який обов'язково наблизить нас до осягнення істини.

Тетяна Вірченко

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенка, 13-Б, м. Київ, Україна, 04212
t.virchenko@kubg.edu.ua

Рецензія надійшла до редакції 14.06.2018